

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 14

До збірника ввійшли результати наукових досліджень молодих учених, аспірантів і студентів різних гуманітарних факультетів ВНЗ України та країн СНД.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться філософією і політологією.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	А. Є. Конверський, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	С. В. Руденко, канд. філос. наук, доц. (заст. відп. ред.); В. А. Бугров, канд. філос. наук, доц.; Т. Г. Горбаченко, д-р філос. наук, проф.; А. М. Лой, д-р філос. наук, проф.; В. І. Лубський, д-р філос. наук, проф.; М. І. Обушний, д-р політ. наук, проф.; М. Ю. Русин, канд. філос. наук, проф.; О. І. Салтовський, д-р політ. наук, проф.; П. П. Шляхтун, д-р філос. наук, проф.; В. Ф. Цвях, д-р політ. наук, проф.; В. І. Ярошовець, д-р філос. наук, проф.
Адреса редколегії	01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60 філософський факультет ☎ 239 32 81
Затверджено	Постановою Президії ВАК України № 1–05/6 від 16.12.09 Постановою президії ВАК України № 1–05/4 від 22.04.11
Рекомендовано	Вченою радою філософського факультету від 24.09.12 (протокол № 1)
Відповідальний за випуск	С. В. Руденко, канд. філос. наук, доц.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та носії не повертаються.

ПРОБЛЕМА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ЦИКЛІЗМУ: СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена проблемі розкриття механізму універсального цивілізаційного циклу.

Ключові слова: цивілізація, Ренесанс, Реформація, спосіб виробництва.

Стаття посвячена проблеме раскрытия механизма универсального цивилизационного цикла.

Ключевые слова: цивилизация, Ренессанс, Реформация, способ производства.

The article is devoted to problem of elucidation of mechanism of universal civilization cycle.

Keywords: civilization, Renaissance, Reformation, method of production.

Останнім часом було проведено велику роботу з опису узагальнення та систематизації практично всього багатоміття досліджень, пов'язаних з аналізом особливостей стадіально-цивілізаційного розвитку. Проте вирішення проблеми побудови наукової теорії історичного процесу залишається вкрай актуальним.

Спробуємо прояснити деякі важливі аспекти проблеми цивілізаційного циклізму в системному вимірі. Досягнення головної мети соціальної практики – створення ефективного способу виробництва – з необхідністю вимагає попереднього рефлексивно-теоретичного ставлення до світу як об'єкту пізнання й естетичного переживання. Йдеться про створення духовної картини світу, на основі якої пізніше стане можливим розробити і запровадити максимально інноваційний спосіб подолання будь-яких кризових явищ (в тому числі і використовуючи нові техніко-економічні засоби).

Саме здатність людини до такого масштабного, всеохоплюючого теоретичного відношення дозволяє досягнувши максимального дистанціювання від об'єктивної реальності, водночас поглянути на оточуючу дійсність ніби ззовні, "з висоти пташиного польоту" і в процесі споглядання охопити її не фрагментарно, а максимально цілісно, розсунути обрії свого світобачення.

Стосовно до всесвітнього історичного процесу ця особливість людського способу буття проявляється в тому, що перша фаза цивілізаційного циклу – зародження якісно нових форм соціального буття завжди відбувається у формі Ренесансу – не стільки "відродження", скільки власне "зародження" принципово нової духовної картини світу, яка і є критично-креативним ставленням до вже історично безперспективних форм соціального буття.

Подібне бачення актуалізує розуміння Ренесансу не тільки як нововідродження європейського, а й всесвітньо-історичного феномену [1]. Справді, епохи духовно-стадіального розвитку спостерігаються на етапі зародження Єгипетського та Шумеро-Вавілонського культурно-цивілізаційного комплексу, який, по суті, є відповідником марксового азійського способу виробництва [2]. Античний Ренесанс, становлення так званої агональної етики й естетики розпочинається в гомерівську епоху (приблизно IX–

VIII ст. до н. е.). Індо-китайська землевласницька цивілізація переживає початок свого духовного злету не в XI–XIII ст., як вважав М. Конрад (тут, скоріше, можна говорити про китайське Просвітництво), а в V–III до н. е. (епоха індійських і китайських "шести шкіл") [3]. Нарешті, приблизно в середині XIX ст., в епоху "Весни народів" переважно в Східній і Центральній Європі, а також у Японії відбувається, по суті, вже постбуржуазний, і тому гранично опозиційний до будь-яких форм власне капіталістичного гедонізму та утилітаризму неоренесанс нового стадіального типу [4].

Проте важливо зазначити, що сама по собі здатність до активізації культурно-перетворюючого, динамічного аспекту соціального гомеостазу обумовлена не тільки потенціалом активізації суб'єктивного чинника, а й чинником об'єктивним. Адже далеко не кожний соціум в принципі здатен на радикальні зміни стадіального характеру. Очевидно для існування такої можливості потрібен хоча б мінімум розвитку так званих продуктивних сил, які забезпечують формування певного типу світогляду. А, значить, К. Маркс, втім, як і його послідовники – представники концепції технологічного детермінізму, до певної міри, мають рацію: стадіальна схема: привласнююча – аграрна – індустріальна – постіндустріальна економіка, хоча і з великим наближенням, все ж таки працює.

По-друге, для того, щоб спрацював механізм запуску пошуково-креативної парадигми, відбулась культурна революція ренесансного типу, необхідні надто серйозні "аргументи". Це має бути нестандартна (асиметрична) "відповідь" на "виклик" (А. Тойнбі), який не залишає жодних шансів "пересидіти", перечекати, розв'язати проблему "малою кров'ю" (це можуть бути різкі кліматичні зміни і навіть природні катастрофи, військові вторгнення, екологічне виснаження навколишнього середовища). Тільки за таких обставин потреба у пошуку альтернативного шляху подолання різкого погіршення рівня і якості життя за допомогою принципово інших засобів усвідомлюється як необхідна. А значить необхідною умовою зародження нового бачення світу є стагнаційний характер існуючого в даному ареалі типу економіки, а конкретно-історичний спосіб виробництва у технологічному вимірі – далеким від розвиненого; що, своєю чергою, призводило б до перманентної кризовості в даному ареалі. Ось чому перспектива виникнення реакції, адекватної справжній духовній революції завжди більш ймовірна у регіонах далеко не найпотужнішого розвитку економіки, за якого економічний базис має дуже невеликий компенсуючий антикризовий потенціал.

Саме так і відбувалося в реальній історії. Після руйнування під час величезного виверження вулкану Кріто-Мікенської держави (цивілізації) розвиток Стародавньої Греції за стадіальним алгоритмом так званої азійської формації різко гальмується, а класичне рабство і виникає як наслідок потужної духовної опозиції до близькосхідної, так званої ранньокласової, цивілізації "поголовного рабства", що вже у периферійному Середземномор'ї завжди була далека від своїх класичних форм [5]. (На етапі свого занепаду цивілізація доантичного типу трансформувалась спочатку в Ассирійську, а потім і Перську імперію, яка стала найбільш зятим ворогом грецької цивілізації якісно нового типу, але врешті-решт остаточно розвалилась під її ударами.)

Свою чергою, рабовласництво античного типу хоча й існувало в Стародавніх Індії й Китаї, але лише в архаїчній формі, що, власне, й створило передумови для ранньосередньовічного Ренесансу в цих країнах з наступним формуванням класичного землевласницького способу виробництва [6].

Це ж стосується й Середньовічної Європи, на території якої різноманітні напіврабські форми кріпосництва, з якими напряду пов'язане поняття феодалізму, так і не трансформувались у форми класичного землевласництва (як це, знов таки, сталося на середньовічному Сході – в Індії і Китаї). А затяжна важка економічна криза в добу середньовіччя була обумовлена нездатністю феодального суспільства на основі існуючих технологій ефективно протистояти несприятливим кліматичним змінам і масовим епідеміям, які насправді багато в чому були не стільки причиною, скільки наслідком нездоланої кризовості економіки [7]. Ця криза буквально провокувала Європу на пошуки механізму докорінної зміни світобачення і всього стилю життя, яким і став європейський Ренесанс.

Нарешті, колосальний кризовий вплив капіталістичного "світосистемного ядра" (Е. Валлернстайн) на Центральну і Східно-Європейську "напівпериферію", який багато в чому призвів до виникнення феномену "другого видання кріпацтва" і формування уже буржуазних, але олігархічно-паразитичних Германської, Австро-Угорської, Османської і Російської імперій, став каталізатором чергового етапу стадіально-цивілізаційних змін, алгоритм яких внаслідок остаточної втрати локальності і дискретності світовим геополітичним простором вже втратив риси класичного цивілізаційного циклізму.

Крім того, ренесансна активація креативності, яка призводить до формування інноваційних світоглядних характеристик, водночас дає поштовх до початку переформатування механізмів адаптації, пов'язаних з забезпеченням вищого рівня пристосування або модифікації цивілізаційної системи до нових умов. У реальній історії цей процес проявляється як стимулювання зародження якісно нового економічного укладу в регіоні існування недорозвинутого "базису" попереднього стадіального типу. Причому зародки нової економіки спочатку проявляються скоріше як допоміжні, мало не тимчасові та несуттєві, форми господарювання (в процесі становлення капіталістичної цивілізації західного типу це були італійські торговельні республіки, які виникли на території, де феодалізм мав чи не найбільшу кількість пережитків рабовласництва).

Наступною фазою реалізації інноваційної стратегії вже на рівні мобілізації є перехід Ренесансу до Реформації як наступної універсальної фази висхідного руху будь-якої цивілізації [8]. У Європі ж Реформація була не чим іншим, як своєрідним перекладом ідеалів богоборського титанізму і антропоцентризму на більш зрозумілу широкій християнській масі релігійну мову, спрощенням породженої Ренесансом якісно нової духовної картини світу з метою адаптації інноваційно "божевільних" ідей до свідомості пересічної людини.

Запровадження елітарних ідеалів у масову свідомість дає потужний імпульс до створення нових форм суспільної практики. Йдеться про

подальшу трансформацію технології і економіки, що відповідає новому способу виробництва, до стану, коли ефективність нового економічного укладу стає помітною, а його переваги – незаперечними. Це не що інше як остаточне утвердження нового укладу не тільки економіки, а й всього суспільного життя у його, так би мовити, технологічному вимірі уже усвідомленого як найбільш перспективного. Стосовно Нового Часу йдеться про період мануфактурного капіталізму.

Нарешті, вища точка розвитку цивілізації – фаза духовної революції пов'язана зі створенням найбільш потужної теоретичної бази у сфері наукового пізнання та безсмертних (за всієї відносності подібних оцінок) творів у галузі мистецтва (і, дещо пізніше, філософії). Водночас ця фаза пов'язана з становленням нової техніко-економічної бази в якості класичного способу виробництва не тільки економіки, а й всього суспільного життя. В історії Європи йдеться, з одного боку, про появу геніїв масштабу Г. Лейбніца, Р. Декарта, Б. Спінози, Б. Паскаля, І. Канта і І. Ньютона (в галузі мистецтва – Расіна і Мольєра, Генделя і Баха, Дюрера і Рембрандта), а з іншого – про початок у Європі епохи промислового перевороту. Якщо говорити про аналогічну епоху в Античності то в галузі літератури це перш за все творчість Есхіла, Софокла, Евріпіда; в середньовічному Китаї досягнення видатних митців епохи Тан).

Нарешті, на наступній фазі цивілізаційного циклу відбувається повне оновлення всієї виробничої бази нової цивілізації. Спосіб життя і передусім економіка нового типу стають панівними. Але це вже модернізація чисто екстенсивного типу, суто кількісного зростання продуктивних сил.

Головна мета, яка на цьому етапі постає перед цивілізацією – забезпечення функціонування всього "соціального організму" в безперервному режимі, постійне підтримання сталих еталонних характеристик, найменше відхилення від яких сприймається як втрата стабільності. За подібної ситуації стрімкого розширення нової виробничої бази паралельно з небаченим гігантизмом в усіх сферах, пов'язаних з матеріальним опредметненням людського буття, наступає епоха Просвітництва, яка насамперед пов'язана вже не внесення нових ідей у свідомість, як це було за часів Реформації, а масовою стандартизованою всеохоплюючою освітою, спрямованою на максимальну спеціалізацію, створення із людини ідеального легко замінного додатка до величезної засобів виробництва не тільки в галузі економіки, а й політики (державний бюрократичний саме апарат); в армії (що має діяти як єдиний безперервний механізм, в якому окрема людина – лише гвинтик); і навіть в сфері духовності (наркотична залежність від життя в режимі "хліба і видовищ").

У цій цивілізаційній фазі людина – це, перш за все, виконавець, а не творець. Від неї вимагається не орієнтація на вдосконалення існуючого способу життя, якому матеріальне виробництва у якості базису вже повністю задає алгоритм буття, а, навпаки, здатність вписатись, розчинитись у існуючому суцільно скоординованому світі заздалегідь розрахованих групових дій, в якому жодне відхилення від норми, стандарту, правила сприймається як таке, що веде лише до збоїв у роботі цивілізаційного конвеєра.

Отже, на тлі ілюзії всемогутності і досконалості нового способу життя зростає стереотипність всіх форм буття. Це з об'єктивною необхідністю призводить до все більшої переорієнтації науки на прикладні дослідження, а мистецтва – на примітивно розважальні стереотипи дегероїзації реальності (сьогодні це "масова культура"). Йдеться про настання епохи реформізму в режимі "поточного ремонту", яка є ні чим іншим, як початком гальмування будь-яких спроб радикальних оновлень, яким супроводжується завершення останньої фази циклу її існування цивілізації. Ця фаза супроводжується поступовим окостенінням і навіть скам'янінням всієї соціальної структури. Саме цей системний вимір мав на увазі О. Шпенглер, коли писав "цивілізація є загибель культури".

На основі попереднього аналізу можна зробити ще один важливий висновок про те, що феномени, не тільки Ренесансу, а й Реформації, і Просвітництва попри всю змістовну специфіку, обумовлену, перш за все, стадіальною різнотипністю цивілізацій, є універсальними у якості системних характеристик цивілізаційного циклу, а, значить, і типовими словесними параметрами (йдеться про особливу інноваційну елітарність Ренесансу; реформаційні намагання адаптації інноваційних ідей до вже існуючих стереотипів насамперед масової релігійної свідомості; просвітницьку орієнтацію на уніфікацію і стереотипність, врешті-решт, формалізацію всіх форм міжособистісних соціальних зв'язків у неформальному спілкуванні тощо).

Лише фаза духовної революції як вищого злету цивілізаційного розвитку не знайшла свого усталеного понятійного відображення. І в цьому плані дуже цікавою для даної проблематики є рідкісна книга О. Зибачинського "Ренесанс – Реформація – Революція", в самій назві якої чітко зафіксовано послідовність фаз цивілізаційного циклу у духовній сфері.

Важливо усвідомити, що саме максимальний розвиток нового типу економіки з необхідністю призводить до того, що уже невдовзі з об'єктивною необхідністю розпочинається остання фаза цивілізаційного циклу – фаза занепаду, яка врешті-решт завершується загибеллю цивілізації. За ситуації, коли нові засоби виробництва досягають своєї максимальної продуктивності, з'являється можливість і необхідність різкого розширення цивілізації. Адже зростає якість життя, а з нею і кількість населення, що неминуче штовхає цивілізацію до імперіалістично-просторової експансії.

Але проблема полягає в тому, що зростання простору цивілізації водночас збільшує периметр її зовнішніх кордонів, віддаленість периферії від центра, кількість нових населених пунктів, нарешті, етнічну неоднорідність населення, а, значить, і небезпеку виникнення соціальної напруги. Тому все більше енергії йде на обслуговування вже створеного величезного господарського комплексу імперського типу. Внаслідок цього поступово навіть неформальні суспільні зв'язки стають ще більш зовнішніми, статусними, заформалізованими.

Мірою ж інерційного збільшення площі, що займає цивілізація імперського типу, вона вже не може здобувати ресурсів, необхідних навіть для самопідтримання і, врешті-решт, руйнується під власною вагою. Відбувається закономірний самопідрив згасаючої цивілізації, а варвар-

ські навали, які активізуються саме внаслідок усвідомлення периферійними етносами того, що колишній всемогутній цивілізаційний монстр надто ослаб і неухильно втрачає міцність внутрішніх структурних зв'язків, фактично її тільки добивають.

Розуміння механізму системної циклічної поведінки цивілізації дає можливість зрозуміти динаміку історичного процесу. Адже з проведеного аналізу логічно випливає висновок про те, що цивілізація на останньому етапі свого існування, попри наявність величезної технологічної інфраструктури і ще потужних, принаймні у кількісному вимірі, збройних сил, вже не тільки не здатна стати каталізатором розвитку якісно нових форм суспільного життя, а, навпаки, перебуваючи у стані наростаючої творчої деградації, століттями ще зберігає міцну реліктову імперську структуру, свого роду скелет колишнього живого цивілізаційного організму, яка повністю блокує розвиток будь-чого нестандартного і пошукового на величезній площі, яку контролює.

Внаслідок цього зародження нового культурно-цивілізаційного комплексу стадіально вищого типу стає можливим не просто на периферії, а виключно на граничному просторовому віддаленні від імперської метрополії, епіцентру тотально стандартизованої і конвеєризованої "Мегамашини" (Л. Мемфорд), поза зоною контролю попереднього стадіально цивілізаційного утворення імперського типу.

Зокрема, перемігши у персидській війнах, острівна Греція відвоювала для себе становище, по суті, автономне від впливу попередньої доантичної цивілізації (азійської формації) імперського типу. Індокитайський цивілізаційний ареал класичного землевласництва зародився і розвивався на віддаленні від імперської Античності (навіть геніальний Олександр Македонський не зміг завоювати стародавню Індію);

Сама Індокитайська цивілізація у фазі імперії, занепад якої розпочався приблизно в XIII–XIV століттях і завершився наприкінці XVII, передавши свій експансіоністський архетип євразійським кочовим суспільствам, так і не змогла посправжньому "дотягтись" до середньовічної Європи, де зародився класичний капіталізм.

Таким чином, з об'єктивною необхідністю еволюція історичного процесу набуває зигзагоподібного характеру. Центр всесвітньо-історичного розвитку з регіону Близького Сходу спочатку переміщується у регіон Середземномор'я; пізніше на Далекий Схід, а потім знову на Захід (Середньовічна Європа) і, нарешті, до Північної Америки, де відбулось становлення найбільш розвинених індустріальних форм класичного капіталізму.

Але потім, разом з виникненням геополітичної ситуації принципової поділеності соціального простору, на тлі небаченої експансії капіталістичної метрополії, існування цивілізацій у формі автаркічних утворень припиняється. Класичний капіталізм епохи імперіалізму і колоніалізму у фазі свого циклічного цивілізаційного занепаду починає контролювати практично весь світ, чим, в кінцевому підсумку, і обумовлені соціальні катастрофи двох світових війн і нинішня криза не тільки економічного, а загальноцивілізаційного характеру. Але аналіз її особливостей і шляхів подолання, а також існуючих духовно-світоглядних альтернатив – тема окремого дослідження.

Втім, деякі системні характеристики кризи західної цивілізації, які мають паралелі з етапами занепаду попередніх локальних цивілізацій стародавньої Єгипетської, Античної часів Пізнього Риму, Китайської в епоху опіумних війн, безумовно існують. Як відомо, їх проводили такі видатні вчені, як О. Шпенглер, М. Вебер, А. Тойнбі, Л. Мемфорд, П. Сорокін, О. Хакслі, і навіть Дж. Сорос і Ф. Фукуяма.

1. Шморгун А. Эстетическое освоение действительности как диалектический процесс / А. Шморгун // Закон единства противоположностей. – К. : Наукова думка, 1991. – С. 286–295.
2. Шморгун А. Методологическая функция теории общественно-экономической формации / А. Шморгун. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 70–87.
3. Шморгун А. Религиозно-мировоззренческие парадигмы Востока и Запада в контексте стадийно-цивилизационной типологии: поиск духовной альтернативы / А. Шморгун // Цивилизационная структура современного мира. Цивилизации Востока в условиях глобализации. Кн. 11. Китайско-Дальневосточный цивилизационный мир и Африканская цивилизационная общность. Глобальные трансформации и уроки для Украины – К. : Наукова думка, 2008. – С. 448–483.
4. Шморгун О. Солідаристсько-корпоративна парадигма антикризового розвитку України / О. Шморгун // Культурно-цивілізаційний простір Європи і України: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку. – К. : Університет "Україна", 2010. – С. 389–402.
5. Шморгун А. Религиозно-мировоззренческие парадигмы Востока и Запада в контексте стадийно-цивилизационной типологии: поиск духовной альтернативы. – С. 410–448.
6. Там же. – С. 410–483.
7. Гофф Ж. ле Цивилизация средневекового Запада / Ж. ле Гофф. – Екатеринбург : Фактория, 2005. – С. 130–135.
8. Шморгун О. Системно-соціологічна типологія суспільної думки: креативний вимір / О. Шморгун // Філософія фінансової цивілізації: людина в світі грошей. Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28–29 травня 2012 року, Ірпінь). – Львів, 2012. – С. 190–213.

Надійшла до редколегії 21.09.12

УДК 141.32 (477)

*О. О. Шморгун, канд. філос. наук, доц.,
Центр гуманітарної освіти НАН України*

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМІРИ ПОСТМОДЕРНОГО СВІТОГЛЯДУ: ФІЛОСОФІЯ ПІСЛЯ "СМЕРТІ БОГА"

У статті розглянута роль постмодерного концепту "смерті бога" у формуванні філософського світогляду, здатного адекватно відповідати на виклики глобального катастрофізму.

Ключові слова: "смерть бога", Ф. Ніцше, К. Маркс, З. Фрейд.

В статті розглянута роль постмодерного концепта "смерті бога" в формуванні філософського світогляду, здатного адекватно реагувати на виклики глобального катастрофізму.

Ключевые слова: "смерть бога", Ф. Ницше, К. Маркс, З. Фрейд.

In the article considered the role of postmodern concept of "death of the god" in forming of philosophical world view capable adequately answer on the challengers of global catastrophism.

Keywords: "death of the god", F. Nietzsche, K. Marx, S. Freud

То Бог помер?

... у нас немає доказів його загибелі...

Який новий відчайдух зважиться

на це неможливе завдання?

М. Онфре "Трактат атеології"

Доба постмодерну ознаменувалася у філософії багатьма "смертями": "смерть автора", "смерть суб'єкта"... нарешті, як один із провідних

Surovtsev V. A.
B. Russell and F. P. Ramsey on Infinity and Wittgenstenian Notion of Tautology30

Tenkova L. V.
Language games, discourse and the indoctrination paradox31

Yarmolitzka N. W.
Reconstruction of the philosophical views of Ludwig Wittgenstein.....35

Zakharchenko M.
Critical reception of Ludwig Wittgenstein's ideas
through the perspective of communicative philosophy37

МАТЕРІАЛИ ФІЛОСОФСЬКИХ ЧИТАНЬ

ПАМ'ЯТІ І. В. БОЙЧЕНКА "ЛЮДИНА. ІСТОРІЯ. ЦИВІЛІЗАЦІЯ"

Михальченко Н. И.
Методологические проблемы анализа региональных цивилизаций43

Баумейстер А. О.
Етапи становлення і розвитку схоластичної традиції на латинському заході56

Бойченко М. І.
Філософське переосмислення поняття "наукова школа"
і наукова спадщина І. В. Бойченка66

Бойченко Н. М.
Осмилення автономії університету
в контексті створення етичного кодексу викладача вищої школи73

Бойченко О. І.
Вчення про освіту та виховання у філософії раннього конфуціанства.....80

Брижнік В. М.
Культурно-історичні підстави сучасної цивілізаційної кризи
символічного сприйняття соціальної дійсності91

Волковський В. П.
Цивілізація або цивілізація: цивілізація як зростання у людськості
та свободі за творчістю М. Драгоманова 104

Захарченко М. С. Критична рецепція ідей Людвіга Вітгенштайна у межах комунікативної філософії (на прикладі робіт Юргена Габермаса)	111
Зінченко В. В. Соціально-філософська альтернатива стратегій суспільного розвитку: самоврядний лібертаризм versus неолібералізм	117
Кебуладзе В. І. Ідея Європи: мета, гіперцивілізація, відповідь.....	134
Кіктенко В. О. Подолання методології наукового пізнання Дж. Нідема в нових моделях реконструкції китайської науки й цивілізації	141
Колесник І. М. Поняття синхроністичності К.-Г. Юнга: філософсько-антропологічний аспект ...	151
Корабльова В. М. Історизація як ідеологічний прийом європейської соціогуманітаристики	158
Лелека О. В. "Радикальне зло": роль та значення у сучасному соціокультурному контексті (за Ф. Ніцше).....	164
Міленіна М. М. Поховальна культура в типологізаційному осмисленні	171
Пітулей В. В. Культура і цивілізація: проблема співвідношення понять.....	180
Подольян Г. П. Сучасні тенденції осмислення моральних засад людського буття	187
Романенко О. Я. Філософські концептуалізації соціальних передбачень в контексті осмислення історичного часу	196
Руденко С. В. Концепція "побудови світів" Н. Гудмена у структурі методологічного апарату історії української філософії.....	204

Симбірцьов Д. В. Сюжет "кінця історії" в філософії А. Кожева	209
Таранов С. В. Історія і суспільство у Пауля Тілліха	212
Туренко В. Е. Щодо питання про історичність природи любові	215
Шморгун О. О. Проблема цивілізаційного циклізму: системно-синергетичний підхід	222
Шморгун О. О. Екзистенційні виміри постмодерного світогляду: філософія після "смерті бога"	228
Юрченко Е. А. Перспективи ре-актуалізації міфологічного світогляду в постмодерну добу (аналіз в контексті поглядів І. В. Бойченка на міфологію як онтологічний феномен)	235